

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Birgersson, Susanna, 2015. *Det som förloras utåt ska vinnas inåt – Danmark från Kierkegaard till Kjærsgaard. Liberal Idédebatt 2, 2015. Stockholm: Liberal Debatt.*

Anmälan av Daniel Braw

I samband med 2015 års flyktingkris har de politiska skillnaderna mellan Danmark och Sverige framträtt tydligt, rentav till den grad att olikheterna kan sägas ha försvårat ansträngningarna att finna gemensamma lösningar. Motsättningar som har odlats under ett decennium (Dahlerup 2013) får nu politiska konsekvenser, och behovet av en fördjupad förståelse av vad som egentligen pågår i grannlandet torde åtminstone för svensk del vara uppenbar. Genom boken *Det som förloras utåt ska vinnas inåt: Danmark från Kierkegaard till Kjærsgaard* ger Susanna Birgersson, ledarskribent på Göteborgs-Posten, ett värdefullt bidrag till denna förståelse i form av en historiecentrerad introduktion till dansk politisk kultur.

Dagens Danmark, skriver Birgersson, är grundlagt på 400 år av militära nederlag. "Den danska historien handlar om en mellanstor stat som blev mindre och mindre vad tiden led, för att till sist bestå av en liten, etniskt homogen kärna" (Birgersson 2015: 17). Av detta har följt, lyder bokens tes, ett intresse för gränser, befolkningens sammansättning och nationens överlevnad som i djup och intensitet med marginal överträffar motsvarande intresse i den mindre utsatta nationalstaten Sverige. Över Danmark vilar "ständig" ett allvar; i botten av det offentliga samtalet "finns alltid en vetskap om att friheten inte är självklar, inte gratis, att någon

alltid har betalat priset. Och lärdomen från historien är att ett lands främsta ansvar är att försvara sina gränser och medborgare" (Birgersson 2015: 28-29).

Detta innebär att Dansk Folkeparti, som ur svenskt perspektiv kan tyckas vara blott en äldre variant av Sverigedemokraterna, har en mycket djupare förankring i dansk historia och kultur än vad som allmänt antas i Sverige. Det innebär också att den förskjutning som trots allt har skett i dansk politik under 2000-talet, när Danmark har "krupit ihop och vänt sig inåt" (Birgersson 2015: 12), inte i första hand är att betrakta som en anpassning till Dansk Folkeparti från de etablerade partiernas sida utan samtliga partiers historiskt och kulturellt präglade svar på globaliseringens utmaningar. "Politiker från höger till vänster har tagit på sig uppgiften att definiera och skydda dansk kultur och buketten av så kallade 'danske værdier'" (Birgersson 2015: 12).

Framför allt fanns det redan från början en grundläggande gemenskap mellan det liberala bondepartiet Venstre och Dansk Folkeparti (Birgersson 2015: 68). "Den liberala Fogh Rasmussen och den nationalistiska Kjærsgaard möttes i konservatismen, i kulturkampen och i önskan om själslig och moralisk upprustning av folket" (Birgersson 2015: 70).

Det nya är därför egentligen inte skillnaderna mellan svensk och dansk offentlighet, utan att de latent skillnaderna har pressats fram av de senaste årtiondenas digitalisering, globalisering och flyktingströmmar (Birgersson 2015: 36).

En sådan skillnad är att det i Danmark, trots en sekulariseringsgrad liknande Sveriges, finns ett betydande inslag av kristen nationalkonservatism utvecklad av den så kallade Tidehvervrörelsen. Hur Tidehvervs

och dess förgrundsfigur prästen Søren Krarups betydelse ska bedömas råder det delade meningar om. I en essä beskriver Per Wirtén Krarup som en "intellektuell vägröjare" för Dansk Folkeparti, en ledande ideolog i en konservativ väg som sveper fram över hela Europa (Wirtén 2015: 7). Birgersson tonar ner Tidehvervs betydelse men framställningen är ändå ambivalent. Å ena sidan beskrivs den som "inflytelserik", å andra sidan har Tidehverv inget större genomslag på egen hand utan dess idéer når "ofta i en något urvattnad form" den politiska debatten via medier och Dansk Folkeparti (Birgersson 2015: 41). "Även om de flesta företrädarna sällan använder sig av Søren Krarups kristet formulerade argument, kan man höra ekot av dem i den politiska debatten" (Birgersson 2015: 48).

Och samtidigt är Tidehvervrörelsen, som ursprungligen hämtade inspiration från den Kierkegaardinfluerade teologen Karl Barth, en rätt odansk företeelse (jfr Iversen 2012: 45-47). Åtminstone ter det sig så om man med danskt i religiöst avseende menar en sval och behaglig religion utan skarp gräns mot agnostisk humanism (Birgersson 2015: 96) och att tillhöra Folkekirken samt vara "ljumt religiös utan någon egentlig gudstro att tala om" (Birgersson 2015: 58). Detta är ganska långt från Kierkegaards kamp mot statskyrkan och Barths uppgörelse med den liberala teologin. "Det er givetvis kun et lille mindretal, der tror på Gud i fuld metafysisk, teistisk udgave", som kyrkohistorikern Hans Raun Iversen har skrivit (Iversen 2012: 47).

Krarup själv intar dessutom en tämligen ovanlig position som statspatriot i 1700-talsmening, högst engagerad för försvaret av landets gränser men helt ointresserad av nationalkänsla, nationalkultur och nationalism (Hauge 2003: 188). Krarup har således kritiserat slogan "det som förlorats utåt ska vinnas inåt" (Birgersson 2015: 46-47). (Parentetiskt kan noteras att Krarups kritik gör bokelns titel lite gåtfull, eftersom Krarup är den enda tänkbara länken mellan Kierkegaard och Kjærsgaard.)

En annan skillnad är att Danmark har ett slags nationaltänkare i form av N F S Grundtvig, som rörelser från höger till vänster gärna knyter an till. Under begreppet "grundtvigianism" samsas vitt skilda rörelser (Birgersson 2015: 59, 66). Grundtvigs rika produktion rymmer en mångfald av sinsemellan svårför-enliga åsikter och Grundtvig själv är en sådan som kan "användas till lite vad man vill" (Birgersson 2015: 59). Som särskilt viktigt i arvet efter Grundtvig lyfter Birgersson dock fram tre saker: strävan efter andlig och själslig utveckling bland folket, jämlikhetstänkandet och nationalismen.

Idag är det kanske den sistnämnda som tilldrar sig störst intresse – Grundtvig har "blivit lite av Dansk Folkepartis favoritdansk" (Birgersson 2015: 56). Den förstnämnda, som tog sig konkret uttryck i framväxten av folkhögskolor, är dock väl så intressant. Idén att utbilda bönder till medborgare och fria tänkare, som "kunde låta anden flyga fritt" (Birgersson 2015: 55), har dessutom utövat stort inflytande i Sverige och är således en påminnelse om att länderna faktiskt har en gemensam historia.

Samtidigt har Grundtvigs betoning av det antiauktoritära bidragit till att ge dansk liberalism dess särprägel. Birgersson lyfter i detta sammanhang även fram den kooperativa rörelsens betydelse: "Det var folkligt, det var enkelt, och framför allt, det var utan vare sig storkapitalets eller statens inblandning. Och ur denna självtillräckliga, småskaliga, hurtfriska, statsskeptiska, grundtvigianskt livsglada mylla spirade den danska liberalismen" (Birgersson 2015: 60). Denna bakgrund till det liberala Venstrepartiet bidrar också till att nyansera det senaste årtiondets utveckling som en ensidig anpassning till Dansk Folkeparti. Utöver att vara liberalt i ekonomisk mening har Venstre kanaliserat "landsbygdsbefolkningens skepsis gentemot Köpenhamnarna, de bildade, de radikala, de riktigt rika, de högfärdiga, socialisterna, kommunisterna, konstnärerna, journalisterna, smakdomarna" (Birgersson 2015: 62).

I framställningen kommer också ett antal intressanta och sällan beaktade paradoxer fram. Det är enligt Birgersson i Danmark som välfärdsstaten har starkast ställning, så stark att inte ens dess uppenbara misstag och felgrepp kan erkännas (Birgersson 2015: 38-39). Den kompensation av vanvårdade barn som har ägt rum i Sverige har ingen motsvarighet i grannlandet.

Däremot har välfärdsstaten en framträdande kritiker i den ovan nämnde konservativa prästen Søren Krarup (Birgersson 2015: 43), företrädare för Dansk Folkeparti – ett parti som dock samtidigt återfinns bland välfärdsstatens ivrigaste tillskyndare (Birgersson 2015: 49). Läsaren må vara förlåten sina svårigheter att hänga med i dessa turer.

En annan paradox är att Danmark samtidigt som det har "vänt sig inåt" har genomfört en omorientering i utrikes- och säkerhetspolitiken, bort från 1990-talets fokus på fredsbevarande operationer. Det danska deltagandet i kriget mot Saddam Husseins regim 2003 motiverades dessutom så abstrakt som det går, som en fråga om demokrati mot diktatur (Dahl 2011: 130). Danmarks deltagande i de militära ansträngningarna att hejda Islamiska staten från utbredning och konsolidering framstår som ännu en aspekt av denna paradox (Birgersson 2015: 87).

För att vara en bok som syftar till att förklara den danska offentlighetens särart, är dock *Det som förloras utåt ska vinnas inåt* anmärkningsvärt onyanserad och klichéartad när det kommer till svensk politik. "Historien har vant oss vid att det inte finns något yttre hot, inte egentligen", skriver Birgersson till exempel (Birgersson 2015: 36). Det är onekligen en ny upplysning i ett land som fram till ganska nyligen hade allmän värnplikt och en stor del av den manliga befolkningen utbildades i försvar mot en yttre, mycket väl definerad, fiende. Och det är en ny upplysning i ett land som har haft en mycket långtgående planering för sitt agerande i händelse av krig, en planering som har varit milt uttryckt pragmatisk i förhållande till alliansfriheten.

Påståendet att vi i Sverige tycker "att krig är något så oerhört förskräckligt att vi för det mesta låter bli att delta" (Birgersson 2015: 87) kanske då är lättare att underbygga, men bidrar inte precis till att förklara varför Sverige under nästan hela 2000-talet har deltagit i en militär insats som har omfattat 9 000 personer och kostat landet omkring tio miljarder kronor.

Också beskrivningen av svensk politisk kultur, som kontrast till den mer folkligt orienterade danska, tycks förenklad på gränsen till missvisande. "Inte sällan läses och uttyds attitydundersökningar som ett mått på i vilken takt folket ansluter sig till politikernas åsikter, inte som en beskrivning över hur väl politikerna speglar väljarnas preferenser", heter det till exempel (Birgersson 2015: 94). Här kan man både undra över i vilka sammanhang dessa uttydningar förekommer och fråga sig huruvida det verkligen är ett ideal i en representativ demokrati att de folkvalda i alla stycken ska ha samma åsikter som väljarna. Att "principer är viktigare än flyktiga opinioner" (Birgersson 2015: 94) i svensk politik framstår även det som ett påstående i behov av precisering.

Samtidigt finns ett visst övermått av apologetik vad avser den danska offentligheten. Tvärt emot uppfattningen att dansk debatt präglas av chockerande utspel och medvetna provokationer, är Birgerssons bedömning att "de flesta vinnlägger sig om att uttrycka sig balanserat och nyanserat, att inte generalisera". De som yttrar sig fördomsfullt, svepande och nedsättande blir hårt kritiserade (Birgersson 2015: 76). Dansk journalistik och danskt offentligt samtal präglas därtill av "mer nyfikenhet, respekt, öppenhet, substans och nyanser" än man finner i Sverige (Birgersson 2015: 77). Urvalet av exempel förefaller dock väl begränsat och ojämnt viktat för att man ska kunna dra en så långtgående slutsats. Att dansk radio producerar program i utmärkt public service-anda också i ämnen som rör islam och arabvärlden (Birgersson 2015: 82-83) är inte riktigt ett övertygande

bevis för att det i offentligheten allmänt finns ett levande intresse för Mellanösterns historia, politik och kultur.

Så belysande som ”nationalpsykologiska” observationer kan vara, har de sina – ibland rätt uppenbara – begränsningar. Att ”landets historia är en av nycklarna till förståelsen av dagens politiska klimat i Danmark” (Birgersson 2015: 86) låter sig sägas, liksom att det ur Danmarks historiska arv spirar en nationalism som ända in i nutid har präglat landet (Birgersson 2015: 10). Men det innebär också att den kulturradikala strömningen framstår som en anomali – Georg Brandes nämns bara i förbigående. Och det i sin tur gör att läsaren undrar vad Krarup kan ha haft för skäl att skriva en bok med titeln *Systemskiftet: I kulturkampens tegn*, och Fogh Rasmussen att ta upp en kamp mot landets vänsterhegemoni (Dahl 2011: 135).

I vissa avseenden hade man också kunnat önska ett större mått av faktauppgifter i Birgerssons bok, vid sidan om skildringen av den danska debattens utveckling. Om det till exempel har funnits ett slags samförstånd om behovet av moralisk och själslig upprustning, ett samförstånd som har underlättat och tagit sig uttryck i samarbetet mellan Venstre och Dansk Folkeparti, hade det varit värdefullt med en indikation av vilka åtgärder som har vidtagits för att nå målet och vilka framgångar dessa åtgärder har rönt. Frågan blir dessutom extra intressant mot bakgrund av att Anders Fogh Rasmussen i ett tidigare skede gjorde bedömningen att den moraliska upprustningen måste ske genom att socialstaten omvandlades till minimalstat (Dahl 2011: 55).

Och om det verkligen är en allmänt omfattad slutsats av den historiska erfarenheten att Danmark måste kunna försvara sina gränser, är en uppenbar följdfråga i vilken utsträckning en sådan politik faktiskt har förts. Ändå berörs Danmarks säkerhetspolitiska vägval genom Natomedlemskapet endast som hastigast. Enligt svenska Totalförsvarets forskningsinstitut har dock Danmark på senare år reducerat sina försvarsutgifter; 2019 beräknas

försvarsbudgeten motsvara drygt en procent av bruttonationalprodukten. Danmark kommer då, det nationella allvaret till trots, att tillsammans med Sverige ha det minsta försvarsanslaget i förhållande till BNP av alla Östersjöländer (FOI 2015: 15-17).

Jämförelser som uteslutande utgår från länders respektive offentlighet, och därmed bortser från vad för slags politik som de facto förs, riskerar kort sagt att få skillnaderna länderna emellan att framstå som större än de egentligen är.

REFERENSER

- Dahl, Ann-Sofie, 2011. *Matadorlandet: Om det borgerliga Danmark*. Stockholm: Samhällsförlaget.
- Dahlerup, Drude, 2013. Otyglade grannar, *Dagens Nyheter* 16/10 2013, tillgänglig på <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturbatt/otyglade-grannar/>, citerad 11/1 2016.
- FOI, 2015. *Military Expenditure Trends in the Baltic Sea States*, FOI Memo 5544, tillgänglig på <http://foi.se/sv/nyheter/Press-nyheter/Nyheter/2015/Ostersjolandernas-militarutgifter-/>, citerad 11/1 2016.
- Hauge, Hans, 2003. ”Nynationalismen og markedets metafysik: Søren Krarup og Ebbe Kløvedal Reich som moderne grundtvigianere”, s. 180-200 i Sanders, Hanne & Vind, Ole (red.), *Grundtvig – nyckeln till det danska?*. Göteborg och Stockholm: Makadam.
- Iversen, Hans Raun, 2012. ”Sekulariseringens betydning – og religionens beskaffenhed in Danmark i dag”, *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 58, s. 33-49.
- Wirtén, Per, 2015. *Søren Krarup: Konservatismens tredje väg*, Ny tid rapport 28. Stockholm: Arena Idé.
- Daniel Braw är ledarskribent på Barometern-OT.
E-post: daniel.braw@gmail.com